

AMFORE ANTICE APĂRUTE ÎNTR-UN MORMÎNT TUMULAR DE LA TOPALU (JUD. CONSTANȚA)

M. IRIMIA, N. CHELUȚĂ-GEORGESCU

În anul 1977 a fost semnalată muzeului din Constanța descoperirea unor materiale arheologice antice în localitatea Topalu. Cercetările întreprinse au stabilit că în imediata vecinătate a bisericii comunale, cu ocazia amenajării drumului, precum și ca urmare a erodării accentuate a solului de către apele pluviale, au fost scoase la iveală două amfore. S-a precizat, de asemenea, că biserica este amplasată pe un tumul de mari dimensiuni, parțial aplatizat. Apariția celor două amfore a impus efectuarea, la aproximativ 20 m spre sud-est de biserică, a unei casețe cu dimensiunile de 5×3 m, orientată nord-sud*. Săpăturile au dus, de fapt, la recuperarea a nouă amfore elenistice fragmentare, relativ grupate și situate la adâncimea de circa 0,70 m de la suprafața terenului din zona cercetată. Amforele se aflau spre marginea tumulului; ele marcau, se pare, nivelul antic de călcare în care a fost săpată probabil groapa sepulcrală și peste care s-a ridicat mantaua propriu-zisă a tumulului.

În aceeași casetă au fost descoperite, de asemenea, două gropi piriforme, cu pereții arși, precum și mai multe materiale ceramice feudale timpurii. Este posibil ca gropile de cereale (?) amintite să aparțină unor locuințe feudale timpurii. De altfel, în apropiere, la numai 30—40 m spre sud-vest, către Dunăre, s-a observat existența mai multor urme de locuire feudală-timpurie. Absența altor săpături, în afara celor efectuate pentru recuperarea amforelor amintite limitează mult observațiile noastre.

* * *

Inventarul arheologic recoltat în urma sondajului întreprins la Topalu este compus în exclusivitate din amfore. Dintre cele nouă exem-

* Sondajul și descrierea situației din teren aparțin în exclusivitate lui N. Cheluță-Georgescu.

plare descoperite, trei (fig. 1/7 ; 2/1-3) sînt de un tip, iar celelalte șase (fig. 1/6 ; 2/4-8) aparțin altui tip. Primelor trei exemplare le lipsește însă tocmai elementul cel mai caracteristic — piciorul — astfel că atribuirea lor uneia dintre grupele de amfore cunoscute este dificilă. Exemplarele în discuție se apropie, prin forma lor generală, de grupul de amfore de Chios, cu gîtul înalt, cilindric¹. Cîteva elemente par, totuși, să le deosebească de grupul propriu-zis amintit. Astfel, în timp ce la exemplarele acestuia înălțimea părții inferioare este sensibil mai mare decît cea a părții superioare², la singura amforă de la Topalu aproape întreagă³ (căreia îi lipsește totuși piciorul), constatăm că ambele părți sînt aproape egale. De asemenea, în timp ce tortile amforelor de Chios cu gîtul înalt, cilindric, au secțiunea elipsoidală⁴, tortile exemplarelor de la Topalu sînt aproape cilindrice⁵. Cele trei exemplare aparțin mai probabil grupului de amfore cu piciorul în formă de „manșon”⁶, de care se apropie atît prin forma generală, cît și prin dimensiunile părților superioară și inferioară ori prin diametrele tortiilor⁷. De asemenea, buza exemplarelor de la Topalu are marginea exterioară despărțită de gît printr-o linie adîncită, ca la amforele cu piciorul în formă de „manșon”. Amforele de acest tip, răspîndite atît în bazinul Mării Mediterane, cît și al Mării Negre, au fost atribuite de V. Grace unui grup din cercul Chios-ului, unde ar fi fost executate în secolele IV—III î.e.n.⁸. În același timp, ele reprezintă unul dintre cele mai răspîndite grupuri ceramice descoperite în straturile corespunzătoare secolelor IV—III î.e.n. din orașele bosporane⁹. Le întîlnim destul de des și în Dobrogea¹⁰, ori în stînga Dunării¹¹. Analizînd tipurile de pastă

¹ I. B. Zeest, *Keramiceskaia tara Bospora*, MIA, 83, M., 1960, p. 77—78, pl. IV/13 ; M. Lazarov, *Izvestiia — Varna*, 9 (24), 1973, p. 9, 13 (nr. 33—39 — catalog), tipul I D și pl. III—IV.

² M. Lazarov, *op. cit.*, p. 13, nr. 33—36, 40 — aproape întregi.

³ Inv. 13909, fig. 1/7 ; 2/3.

⁴ Comportînd înregistrarea a două diametre, cu diferențe mari între ele ; cf. M. Lazarov, *op. cit.*, p. 13, tabel, D 7.

⁵ Cu foarte mici diferențe între cele două diametre ; vezi tabelul.

⁶ I. B. Zeest, *op. cit.*, p. 78—79, pl. V/14 a, b, v ; M. Lazarov, *op. cit.*, p. 13—16, II și pl. 41—59, mai ales.

⁷ Exemplarele de la Topalu au dimensiunile mai apropiate în special de cele ale amforei de la Sozopol (M. Lazarov, *loc. cit.*, nr. 54).

⁸ Apud M. Lazarov, *op. cit.*, p. 14.

⁹ I. B. Zeest, *op. cit.*, p. 78.

¹⁰ Fiind de cele mai multe ori fragmentare, ele sînt, totuși, mai rar ilustrate în literatura arheologică. Fără să încercăm în momentul de față o repertorie a lor, precizăm că le întîlnim la Histria, Jurilovca (V. Canarache, *Importul amforelor ștampilate la Istria*, București, 1957, p. 380—381 și fig. 70 — stînga), Tomis ; Callatis (în depozitul Muzeului din Constanța) ; Nicolae Bălcescu și Medgidia (M. Irimia, *Pontica*, 6, 1973, p. 42 și pl. 20/3 ; 21/6) ; Ion Corvin (în depozitul Muzeului din Constanța) ; Sf. Gheorghie (V. Bauman, *Peuce*, 4, 1973—1975, p. 39—40 și pl. 5/4 ; Albești (săpături A. Rădulescu, N. Cheluță-Georgescu și Maria Bărbulescu) etc.

¹¹ La Grădiștea Dichiseni (Crișan Mușățeanu, N. Conovici, *Apostol Atanasie*, Dacia, NS, 22, 1978, p. 188 și fig. 5/11).

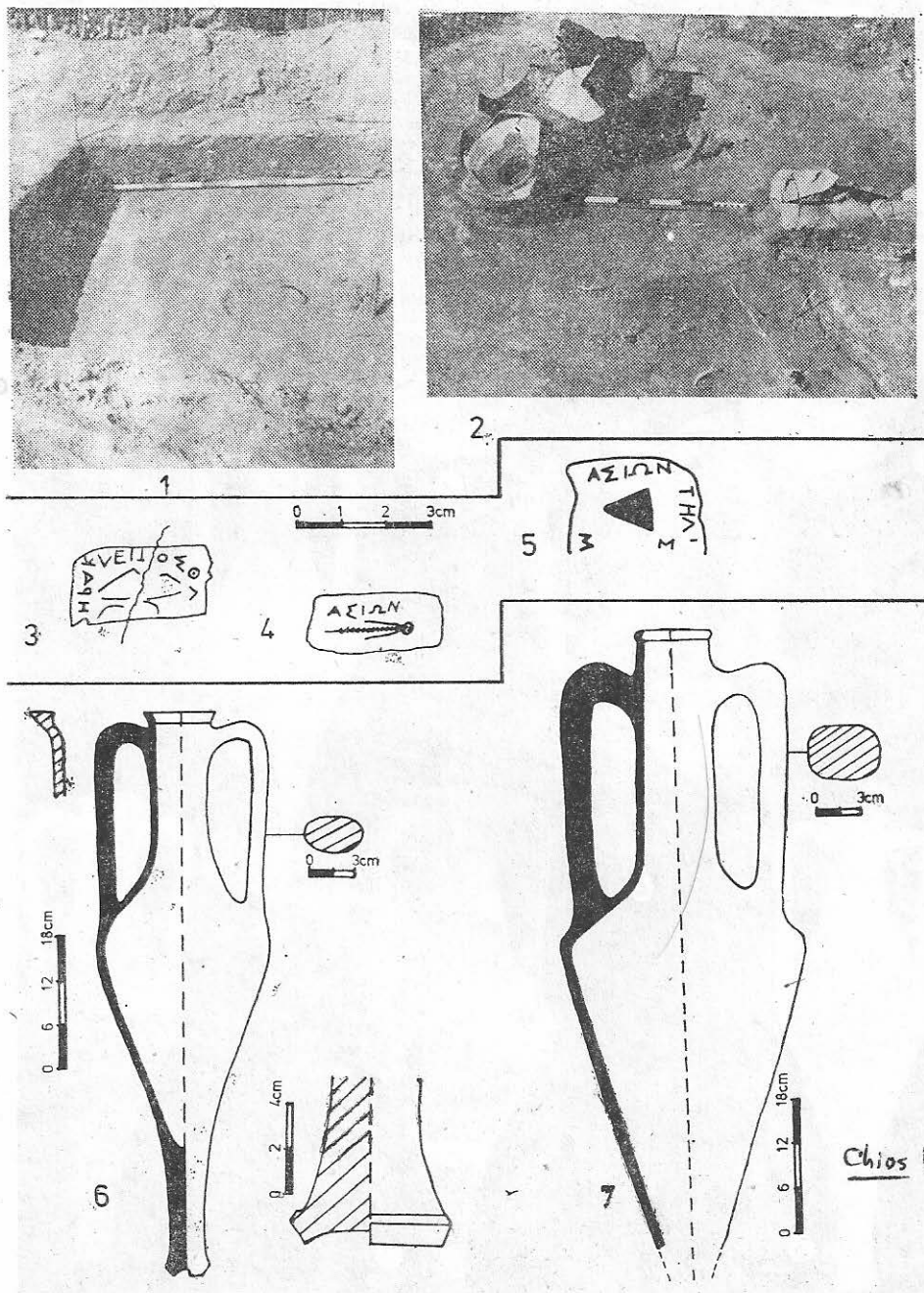

Fig. 1.

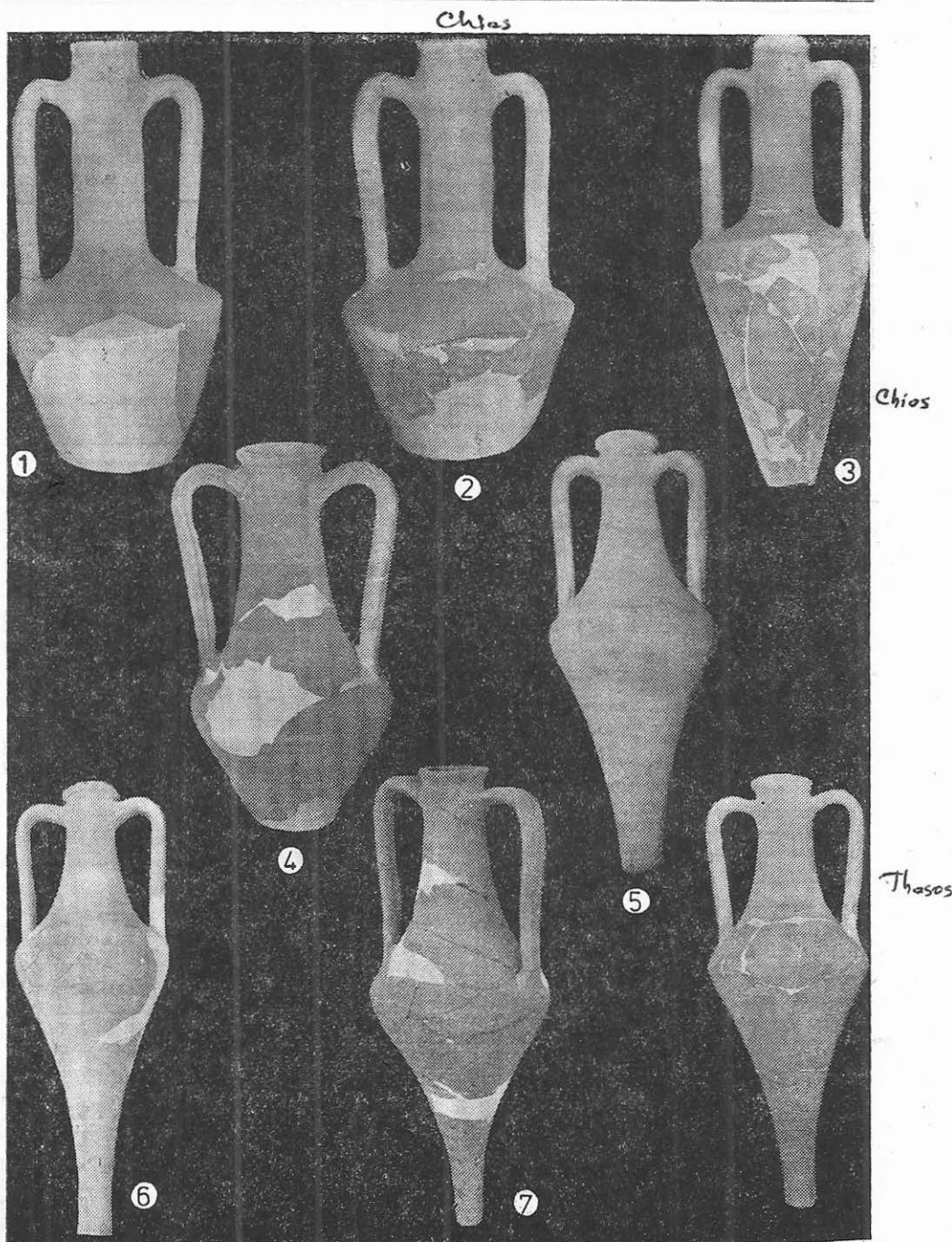

Fig. 2.

întilnite, I. B. Zeest a stabilit că amforele acestui grup au fost lucrate în câteva centre, între care era și Chios-ul¹².

Celelalte șase amfore recoltate din tumulul de la Topalu sînt de Thasos. Dintre acestea, două exemplare (inv. 13914 și fig. 2/5) sînt neșampilate, iar celelalte patru poartă cîte o șampilă pe toartă. Din punct de vedere al formei, toate cele șase amfore au corpul biconic, corespunzător tipului I a după Bon¹³ sau 20 i, k după Zeest¹⁴, ori tipului D — după Lazarov¹⁵. În ceea ce privește cronologia amforelor de acest tip, luîndu-se în considerație numai forma lor, cu toate încercările de pînă acum, ea nu este încă suficient de sigură. I. B. Zeest considera că tipul 20/a, b, v, g, j, d, din clasificarea sa ar corespunde secolului IV î.e.n., în timp ce 20/e, z, s-ar fi răspîndit în secolele IV—III î.e.n., iar 20/i, k s-ar data la sfîrșitul secolului III și începutul secolului II î.e.n.¹⁶. V. Grace considera de asemenea, că această clasificare, legată de forma amforelor thasiene are și o valoare cronologică¹⁷. Dar, așa cum arăta Iu. G. Vinogradov, clasificarea legată de forma amforelor thasiene are o valoare mai mult tipologică și nu cronologică, unele amfore biconice de tipul I a, b — după Bon, sau tipul 20 — după Zeest, din secolele IV—III î.e.n., coexistă parțial cu exemplarele celorlalte tipuri. Recent, M. Lazarov a precizat că amforele amintite — tipul D în clasificarea sa — sînt foarte răspîndite pe litoralul stîng al Mării Negre și în regiunile traco-getice învecinate¹⁸. Din punct de vedere cronologic acestea ar aparține sfîrșitului secolului IV și secolului III î.e.n., corectîndu-se datarea propusă de I. B. Zeest, după cum o dovedesc și complexe arheologice în care ele au apărut²⁰.

Din cele menționate mai sus observăm că amforele thasiene de tipul amintit au fost confecționate o perioadă relativ îndelungată, ceea

¹² I. B. Zeest, *op. cit.*, p. 78—79.

¹³ A. M. Bon și A. Bon, *Les timbres amphoriques de Thasos*, în *Etudes Thasiennes*, IV, Paris, 1957, p. 16—19 și fig. 3/1, 2; 6/1.

¹⁴ I. B. Zeest, *op. cit.*, p. 86—87, nr. 20/i, k și pl. IX/20 i, k.

¹⁵ M. Lazarov, *Actes du IIe Congrès international de Thracologie*, II, București, 1980, p. 175 și pl. I/4.

¹⁶ I. B. Zeest, *op. cit.*, p. 83—87.

¹⁷ V. Grace, *Stamped Wine Jar Fragments*. Pnyx, Hisperia, Supplem. X, 1956, p. 124.

¹⁸ Iu. G. Vinogradov, *NE*, 10, 1972, p. 10—11.

¹⁹ Amfore de acest tip sînt semnalate la Apolonia, Sozopol (M. Lazarov, *Izvestiia-Varna*, 9 (24), 1973, p. 28—29, nr. 138, 139, 143, 140; Balcic și Kavarna (ibidem), Sipka (G. Tabakova-Canova, *Arheologija*, Sofia, 3, 1961, 1, p. 58, nr. 20, fig. 5/b); Marea Neagră (M. Lazarov, *op. cit.*, nr. 131, 134, 137, 142); Mangalia (Th. Sauciuc-Săveanu, *Dacia*, 3—4, 1927—1932); Dunăreni (M. Irimia, *Pontica*, 6, 1973, p. 13 și pl. 18/7); Poiana (I. Glodariu, *Relații comerciale ale Daciei cu lumea elenistică și romană*, Cluj-Napoca, 1974, nr. 77. O amforă asemănătoare s-a descoperit într-un mormînt tumular de la sfîrșitul secolului IV—prima jumătate a secolului III î.e.n., la Kjolmen (Čv. Dremsizova-Nelčinova, *Izvestiia-Sofia*, 32, 1970, p. 209, pl. 1/5 și p. 215, pl. 4), iar o alta într-un mormînt din a doua jumătate a secolului IV î.e.n. la Fintinele, jud. Teleorman, (Corneliu N. Mateescu și M. Babeș, *SCIV*, 19, 1968, 2, p. 288 și fig. 4).

²⁰ M. Lazarov, *Actes du IIe Congrès de Thracologie*, p. 175.

ce nu ne facilitează încercarea de a restringe datarea tumulului de la Topalu. În schimb, analiza ștampilelor pare să ne ofere mai multe elemente.

Dintre cele patru ștampile existente, doar una singură (fig. 1/3) este aproape întreagă; celelalte trei sînt corodate, fragmentare. În literatura de specialitate s-au cristalizat de-a lungul timpului mai multe concepții privind clasificarea cronologică a ștampilelor de amfore thasiene. Potrivit clasificării propuse de Iu. G. Vinogradov, ștampilele thasiene pot fi împărțite în opt grupe tipologice, răspindite în cinci perioade cronologice²⁴.

Conform acestei clasificări, toate cele patru ștampile thasiene de la Topalu, cu toate că unele sînt fragmentare, par să aparțină, după formă, dispunerea legendei și simbol, grupei a IV-a. Amfora care poartă ștampila $\Theta\alpha[\sigma\acute{\iota}\omega\nu] \text{ Ἡρά-}[k]\lambda\epsilon\iota\tau\omicron\varsigma$ aparține subgrupei IV v, după cronologia lui Iu. G. Vinogradov²². În cadrul acestei subgrupe legenda apare desfășurată pe trei sau patru laturi. Ethnikon-ul, fragmentar, putea fi scris fie cu omicron, fie — mai probabil — cu omega, ca în cazul celorlalte trei ștampile în care el se păstrează. În cadrul acestei subgrupe nu se cunoaște eponimul, iar numele care apare pe ștampilă aparține probabil olarului. Iu. G. Vinogradov consideră că pentru subgrupa amintită, magistrat ar putea fi însuși Herakleitos, ipoteză susținută de emblemele care apar pe ștampilele sale și care sînt atributele lui Herakles²³. Ținîndu-se seama de complexe arheologice în care unele dintre ștampile au apărut, grupa a IV-a a fost datată între 350—330 î.e.n., răstimp în care a fost parțial contemporană cu sfîrșitul grupei a III-a și cu începutul grupelor a V-a și a VI-a. Această contemporaneitate parțială a fost susținută și pe baze paleografice²⁴.

Cea de a doua amforă thasiană (fig. 1/5), are numele dispus parțial pe latura scurtă din dreapta, a ștampilei, continuat apoi pe latura lungă inferioară. Această dispunere și analogia cu Bon, nr. 1605, ne conduc spre o reconstituire Τηλέμαχος , anume încadrat de Iu. G. Vinogradov tot în subrupa 4 V²⁵. Prezența ștampilei ce-l are ca producător pe Telemahos între materialele elenistice din grupa A a lui Thompson²⁶, confirmă datarea piesei în al treilea sfert al secolului IV î.e.n., datare pusă de acord cu investigațiile lui Edwards²⁷ și luată în considerare, de asemenea, de către M. Debidour²⁸ în propunerile de cronologie a ștampilelor thasiene.

În legătură cu ștampila amforei nr. 13910 (fig. 2/4), căreia i se păstrează din legendă de asemenea numai ethnikon-ul, precizăm că simbolul acesteia este foarte corodat. Se distinge doar o formă triun-

²¹ Iu. G. Vinogradov, *op. cit.*, p. 3 și urm.

²² *Ibidem*, p. 34—35, 61—62 — anexa 5 și tabelul II.

²³ *Ibidem*, p. 34—35.

²⁴ *Ibidem*, p. 34—42 și tabelul III.

²⁵ NE, 10, 1972, p. 62.

²⁶ Hesperia, III, 1934, p. 313 și urm.

²⁷ Cf. V. Grace, Stamped Wine Jar Fragments. Phyx, p. 136.

²⁸ BCH, Supplem., V, Thasiaca, 1979, p. 310—311.

ghiulară și care ar putea reprezenta, eventual, tot un bucraniu (?). Simbolul ștampilei de pe amfora nr. 13912 (fig. 1/4; 2/7) — thyrs-ul împodobit cu panglici — apare în subgrupa 4 a²⁹). Reținem că pe ștampilele acestei subgrupe apar *ethnikon-ul*, simbolul, precum și două nume — al eponimului și al producătorului. Considerăm că pe ștampila amintită, cu toate că nu este prea mare, puteau fi aplicate inițial două nume. Luând în considerație forma rectangulară a celor trei ștampile fragmentare, simbolurile păstrate, precum și modul de aplicare a legendei, probabil pe trei laturi, putem presupune că ștampilele în cauză aparțin grupei a IV-a. În schimb, nu putem aduce nici o precizare privind încadrarea cronologică a celor două exemplare de Thasos neștampilate (inv. 13914 și 13915).

Din cele prezentate mai sus se poate constata că atât amforele atribuite ipotetic grupului cu piciorul în formă de „manșon“, cât și cele thasiene, în totalitatea lor, aparțin unei perioade relativ îndelungate — celei de-a doua jumătăți a secolului IV, poate și unei părți a veacului următor³⁰. Doar analiza morfologică a amforelor nu ne este suficientă pentru restrângerea datării întregului grup. În schimb, formele ștampilelor thasiene, legenda și emblemele lor, ne oferă unele indicii pentru atribuirea lor grupei a IV-a și anume intervalului 350—330 î.e.n. Un element mult mai sigur ni-l oferă amfora al cărui producător este Herakleitos și care poate fi atribuită cu deplină siguranță subgrupeii 4 v, încadrată în același interval cronologic. Deoarece nici exemplarele fragmentare, atribuite grupului de amfore cu piciorul în formă de „manșon“, nici cele thasiene neștampilate nu contrazic această datare, considerăm că întregul lot al celor nouă amfore de la Topalu poate fi datat în al treilea sfert al secolului IV î.e.n.

Ne reține atenția și o altă constatare: numărul relativ mare de amfore de același tip — șase de Thasos și trei cu piciorul în formă de „manșon“. Dar între ele există totuși diferențe, ceea ce arată că aparțin probabil unor ateliere sau loturi diferite. Doar două exemplare (nr. 13907 și 13909), cu piciorul în formă de manșon, par să provină, eventual, din același lot, deși prezintă unele deosebiri în ceea ce privește dimensiunile lor. Cele mai multe amfore ștampilate de Thasos aparțin unor ceramiști diferiți, după cum o indică pasta; dimensiunile precum și ștampilele însăși. Doar exemplarele nr. 13910 și 13913, având pasta asemănătoare și același simbol (bucraniu), ar putea aparține unui singur lot sau atelier. Tot deosebite între ele sînt și exemplarele de Thasos neștampilate.

Pînă în prezent nu dispunem de date privind apartenența etnică a mormîntului de la Topalu. După cum s-a mai arătat³¹, inventarul

²⁹ Bon, nr. 372. Același simbol — thyrs-ul — apare și în grupa a VII-a, (circa 400—370 î.e.n.), dar ștampila de la Topalu este deosebită de cele ale acestei subgrupe.

³⁰ Dacă luăm în considerație mai ales forma amforelor thasiene (supra, nota nr. 20).

³¹ M. Irimia, Pontica, 9, 1976, p. 46.

arheologic al unui complex nu ilustrează în mod direct și etnicul lui. Cercetarea complexului funerar fiind parțială, nu avem siguranța că nu există în zonă dovezi mult mai clare privind atribuirea sa etnică. Amforele grecești au ajuns în această zonă ca rezultat al schimburilor realizate de comunitățile locale cu negustorii greci, fie prin intermediul coloniilor vest-pontice, fie, mai probabil, folosindu-se calea atât de favorabilă, a Dunării³². Cu toate că, aparent, nici un element nu ne îndreptățește o asemenea presupunere, considerăm că tumulul putea să aparțină unui reprezentant al populației locale. De altfel, tipul de mormânt însuși — tumular — că și numărul relativ mare de amfore constituie indicii importante privind poziția socială a personajului înmormântat. Drept analogii pentru caracterul oarecum deosebit — „princiar“ — al mormântului, în care a fost depus un număr mai mare de amfore, amintim că situații relativ asemănătoare s-au observat și la Agighiol³³, Jurilovca³⁴, Topraisar³⁵, Mihai Viteazu³⁶ etc.

Tumulul de la Topalu aparține unei zone bogate în descoperiri getice din a doua epocă a fierului. Astfel, în apropiere, la Capidava, pe Valea Alvănești au fost culese mai multe materiale din a doua epocă a fierului³⁷. În același perimetru au fost cercetate³⁸ relativ recent trei bordeie dreptunghiulare cu vetre și ceramică specifică. Pe dealul cetății Hirșova, aflat la aproximativ 10—12 km în aval de Topalu, au fost descoperite materiale arheologice care atestă existența locuirii autohtone în a doua jumătate a mileniului I î.e.n.³⁹. Aceleași zone îi aparțin, de asemenea, mai multe descoperiri funerare getice provenind de la Hirșova⁴⁰, Ghindărești⁴¹, Capidava⁴², Băltăgești⁴³. Dunărea⁴⁴ etc.

³² O prezentare a descoperirilor arheologice care ilustrează rutele comerciale existente în Dobrogea în această epocă, cu bibliografia recentă, la M. Irimia, Pontica, 13, 1980, p. 66—118.

³³ Din bogatul inventar al acestui mormânt „princiar“ făceau parte, de asemenea, mai multe amfore (D. Berciu, *Arta traco-getică*, București, 1969, p. 76 și fig. 52).

³⁴ V. Canarache, *op. cit.*, p. 380—381 și fig. 71.

³⁵ M. Irimia, Pontica, 9, 1976, p. 37—56.

³⁶ Material inedit aflat în muzeul din Constanța, inv. 21304—21309.

³⁷ P. Diaconu, R. Florescu, în *Capidava*, I, București, 1958, p. 245.

³⁸ De către N. Cheluță-Georgescu în anul 1976. De la Capidava provine și o monedă histriană cu roata, care dovedește inițierea timpurie a unor legături cu coloniile vest-pontice (cf. R. Ocheșeanu, BSNR, 67—69, 1973—1975, p. 45—48).

³⁹ Începuturile așezării getice au fost fixate încă din secolul V î.e.n. (A. Aricescu, Pontica, 4, 1971, p. 352). De-a lungul anilor s-au descoperit mai multe fragmente de amfore elenistice datate în secolele IV—II î.e.n., printre care și câteva ștampile (Gr. Tocilescu, AEM, 11, 1887, p. 64, nr. 130—133; V. Pârvan, AARMSI, II, 17, București, 1913, p. 351—352). S-au mai descoperit alte fragmente și un opaiț, databil cel mai târziu în secolul I î.e.n. (A. Aricescu, *op. cit.*, p. 351—352).

⁴⁰ a) O urnă apărută la circa 1 km nord-vest de oraș, pe pantele ce coboară în stînga șoselei Constanța-București (cf. A. Aricescu, *op. cit.*, p. 352—353 și fig. 1); b) în zona „Abator“ — o urnă-crater din pastă cenușie lucrată la roată; la punctul „Rasim“ — o urnă lucrată cu mâna (material inedit în muzeul din Constanța).

⁴¹ S. Morintz, Done Șerbănescu, SCIVA, 25, 1974, p. 54—57, fig. 6—4.

⁴² Săpături N. Cheluță-Georgescu.

În măsura în care eventualul caracter „princiar“ al mormîntului de la Topalu va fi confirmat de viitoarele cercetări, este posibil ca întregul complex de așezări și necropole plane sau tumulare din zonă să marcheze, cel puțin în parte, aria unei comunități tribale locale, avînd în frunte un „basileus“.

Tumulul de la Topalu, datînd probabil, după cum am văzut mai sus, din al treilea sfert al secolului IV î.e.n., deși cercetat parțial, se poate asocia într-o mai mică măsură descoperirilor de caracter „princiar“ de la Agighiol și Peretu, dar mai ales tipului întîlnit la Jurilovca, Topraisar, Mihai Viteazu, Telița⁴⁵, Fîntinele⁴⁶ etc. Pentru completarea datelor necesare reconstituirii situației istorice sugerate de această descoperire este necesară continuarea cercetării atît în zona tumulului, cît și investigarea altor monumente funerare asemănătoare aflate în împrejurimi.

I N V E N T A R

1) Inv. 13907 (fig. 2/1). Amforă aparținînd probabil tipului, cu piciorul în formă de „manșon“, cu corpul conic, gîtul înalt, cilindric, lărgit brusc spre bază. Buza îngroșată în exterior sub forma unei benzi late, are marginea rotunjită și teșită puțin spre interior. Umerii sînt teșiți, formînd un unghi cu corpul amforei. Tortiile, trase puțin în sus în punctul de arcuire, cad vertical pe umăr; au secțiunea aproape rotundă. Pastă roșie-cărămizie, densă, de foarte bună calitate, fără impurități. La exterior amfora este acoperită cu o angobă cărămizie. Sub buză prezintă urme de vopsea roșie. Fragmentară: lipsește partea inferioară.

2) Inv. 13908 (fig. 2/2). Același tip; gura puțin asimetrică, lătită. Secțiunea tortiilor este rotundă. Angobă gălbuie, foarte puțin corodată. Urme de vopsea roșie sub buză. Fragmentară: lipsește partea inferioară.

3) Inv. 13909; (fig. 1/7; 2/3). Același tip; marginea buzei este teșită mai mult spre interior. Angobă cărămizie-gălbuie. Sub buză prezintă o bandă orizontală, lată, de vopsea roșie. Fragmentară: lipsește piciorul.

4) Inv. 13910 (fig. 2/4). Amforă de Thasos ștampilată, cu profilul puțin concav și gîtul înalt, tronconic. Marginea exterioară a buzei, lată, este puțin teșită. Tortiile puternic arcuite, se apropie spre bază, de gîtul amforei; sînt elipsoidale în secțiune. Umărul vasului a fost puțin deformat pe o latură, după modelare. Pastă roșie-cărămizie în spăr-

⁴³ Amforă de Thasos descoperită într-un mormînt protejat cu pietre; inv. 21514.

⁴⁴ La capătul văii Zavalului au fost identificați 20—30 tumuli; ceramica din zonă a fost datată în Latène-ul mijlociu (D. Protase, *Riturile funerare la daci și daco-romani*, București, 1971, p. 25). Din perimetrul localității provin și alte două amfore de Thasos (un exemplar la M. Irimia, *Pontica*, 6, 1973, p. 19—21, pl. 9/3 : 22/3 și un altul în muzeul din Constanța, inv. 21001).

⁴⁵ G. Simion, Gh. I. Cantacuzino, *Materiale*, 8, 1962, p. 373—382.

⁴⁶ Corneliu N. Mateescu și M. Babeș, *op. cit.*, p. 283—291.

tură, cu particule de mică în compoziție. La exterior angobă cărămizie — deschisă. Fragmentară: lipsesc fragmente din gît și din corp, precum și partea inferioară a amforei pe ultima treime.

Ștampilă dreptunghiulară (2,7×1,6 cm) aplicată asimetric pe curbura maximă a tortii.

[Θ]ΑΣΙΩΝ.... [Θ]ασίων...

Bucraniiu ?

5) Inv. 13911 (fig. 1/:; 2/6). Același tip; gura puțin lătită. Tortile cad vertical pe umăr. Pe gît prezintă o linie orizontală incizată. La exterior angobă cărămizie-alburie. Pe gît și la punctul superior de inserție al tortiilor prezintă urme de vopsea roșie.

Ștampilă dreptunghiulară (2,8×1,3 cm) aplicată pe partea superioară a tortii. Legenda desfășurată pe trei laturi, aplicată retograd (fig. 1/3).

ΘΑ[ΣΙΩΝ]ΗΡΑ[Κ]ΛΕΙΤΟΣ Θα[σίων] Ἡρά[κ]λειτος

Arc de tolbă, poate și săgeată.

Pridik, Inventarnii katalog kleim na amfornih rucikah i na cerepițah gorliškah Ermitajnogo sobraniia. Petrograd, 1917, p. 38, nr. 63; p. 39, nr. 73, cu alte simboluri și diferiți prod.; p. 42, nr. 139—142; p. 43, nr. 146 — cu alte simboluri; p. 43, nr. 147, asemănător; p. 49, nr. 297—298; p. 54, nr. 412, cu alte simboluri și alți prod.; *Bon*, 717/a-f; 718/a-f, asemănător, uneori și cu diferite monograme.

6) Inv. 13912 (fig. 2/7). Același tip; pastă cărămizie-maronie și angobă gălbuie-cărămizie. Fragmentară: lipsesc părți din corp și piciorul, rupt din vechime.

Ștampilă dreptunghiulară (2,8×1,3 cm) aplicată pe toartă în apropierea curburii (fig. 1/4).

[Θ]ΑΣΙΩΝ.... [Θ]ασίων...

Thyrs cu panglici

Pridik, 1917, p. 53, nr/ 383; *Bon*, nr. 255, 372. 660, 713, 876, 1313, 1387, 1428, 1733, 2026, 2028.

7) Inv. 13913 (fig. 2/8). Același tip, pastă roșie-cărămizie și angobă gălbuie-cărămizie, parțial corodată. Pe gît și la partea superioară a tortiilor prezintă urme de vopsea roșie. Lipsește piciorul.

Ștampilă dreptunghiulară (2,8×1,8 cm) aplicată pe partea superioară a tortii, în margine. Legenda dispusă probabil pe trei laturi (fig. 1/5).

[Θ]ΑΣΙΩΝ ΤΗΛ[Ε]Μ[ΑΧΟ]Σ . [Θ]ασίων Τηλ[έ]μ[α]χ[ο]ς

TABEL
CU DIMENSIUNILE AMFORELOR DE LA TOPALU *

Nr. crt.	Inventar	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	D ₆	D ₇	A
1	13907 <i>Chios</i>	62	22,5	39,7	32,5	32,7	—	34	10 9,7	8,1 7,8	9,9 9,5	11,8	—	—	3,4 3,8	—
2	13908 <i>Chios</i>	59,5	20,5	39	32	32,5	—	35	11 9,7	9,4 8	10,9 8,4	11,6	—	—	3,6	—
3	13909 <i>Chios</i>	82	42	40	34,5	34,2	—	32,5	10	8,5	10,2	12,5	—	—	4,1 3,8	—
4	13910	46,5	16,3	30,2	23,5	25	—	23,5	10	7,1	8,7	13,8	—	—	4 2,5	—
5	13911	74	45,5	28,5	23	26,5	13,5	23,5	10,5 9,7	7,7 6,8	8,5 7,7	14,2	4,7	6,3	3,8 2,3	58
6	13912	68	39,5	29	24	26	—	23,5	8,8	6,6	7,9	13,7	4,4	—	4 2,3	54,8
7	13913	66,5	38	28,5	23,5	25,2	—	23	10,4	7	8,6	13,9	4,8	—	4 2,6	56
8	13914	68	39,7	28,3	24	26	—	23,5	10,2	7,7	8,8	13,4	5	—	4,2 2,4	54
9	13915	63,5	32,5	31	23	25	—	23	10 9,2	7,1 6	8,2 7,5	13,1	5,3	—	3,8 2,8	56,8

* Dimensiunile sînt date în centimetri.

H — înălțime maximă; H₁ — înălțimea părții inferioare împreună cu piciorul, pînă la diametrul maxim, uneori, numai cea păstrată; H₂ — înălțimea părții superioare rămase; H₃ — înălțimea gîtului; H₄ — înălțimea torșilor; H₅ — înălțimea piciorului; D — diametrul maxim; D₁ — diametrul gurii împreună cu buza (la cele lățite — două dimensiuni); D₂ — diametrul interior al gurii (la cele lățite — două dimensiuni); D₃ — diametrul gîtului imediat sub buză; D₄ — diametrul gîtului la trecerea de la umăr la gît; D₅ — diametrul maxim al piciorului la partea lui superioară; D₆ — diametrul maxim al piciorului la partea lui inferioară; D₇ — diametrul torșilor (la cele elipsoidale — două dimensiuni); A — adîncimea în interior pînă la nivelul buzei.

Obiect triunghiular.

Bon, nr. 1605; M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, Dacia, NS, 13, 1969. probabil nr. 194 și 230 (vezi și desenul); V. Grace, Pnyx, p. 136, nr. 56. Numele mai apare în alte dispuneri și cu diferite simboluri la V. Canarache, *op. cit.*, nr. 85; BCH, 78, 1954, p. 206—213, nr. 11, 37; BCH, 82, 1958, 1, p. 368 și urm., nr. 103; BCH, 90, 1966, p. 586—652, nr. 57—58, 194; BCH, Supplem.. V, 1979, p. 242, nr. 51; M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *op. cit.*, nr. 193 etc.

8) Inv. 13914. Același tip, neștampilată. Pastă cărămie-roșcată și angobă cărămie. Fragmentară: lipsește piciorul rupt din vechime.

9) Inv. 13915 (fig. 2/5). Același tip, neștampilată. Gura puțin lătită. Tortile cad vertical pe umăr. Pastă roșie. Lipsește piciorul, rupt din vechime.

ANTIKE AMPHOREN AUS EINEM HÜGELGRAB VON TOPALU (KREIS KONSTANZA)

Zusammenfassung

Die Verfasser stellen neun in der Nähe der Kirche von Topalu, am Rande eines Hügelgrabes von grossen Dimensionen, aufgefundene Amphoren vor. Von diesen gehören drei fragmentäre Exemplare (Inv. 13 907—13 909) dem Amphorentyp mit unten verdicktem Fuss, aus den Jh. 4—3 v.u.Z. an und wird der Keramikgruppe aus der Chios — Zone eingeschrieben. Von den anderen sechs Amphoren — alle von Thassos — sind zwei ungestempelt (Inv. 13 914—13 915). Alle gestempelten Exemplare (Inv. 13 910—13 913) scheinen der Form der Stempelanzordnung und des Textes nach, zur 4. Gruppe (350—330 v.u.Z.) anzugehören.

Die Amphore, deren Hersteller Herakleitos ist (Inv. 13 911), gehört laut Iu. G. Vinogradov — Chronologie zur 4. V Untergruppe.

Auf Grund des Textes und der Embleme der Stempel von Thassos, nehmen die Verfasser an, dass die ganze Anzahl der aufgefundenen Amphoren dem dritten Viertel des 4. Jh. v.u.Z. einzuschreiben sind. Sie gehören wahrscheinlich verschiedenen Werkstätten und Gruppen an, mit der Ausnahme der Amphoren Nr. 13 907, 13 909 einerseits und Nr. 13 910 und 13 913 andererseits, die untereinander sehr ähnlich sind.

Diese Gefässe gelangten in diese Zone dank des Austausches unter den lokalen Gemeinschaften und den griechischen Händlern, sei es durch die westpontischen Kolonien, sei es wahrscheinlich auf dem Donauweg.

Obwohl dieses Hügelgrab nur teilweise erforscht wurde, kann man es den „fürstlichen“ Funden von Agighiol und Peretu, und besonders dem Grabtyp von Jurilovka, Topraisar, Mihai Viteazu, Telița und Fintinele gleichsetzen.

Die Verfasser nehmen an, dass man auch dieses Hügelgrab hypothetisch einem Vertreter der lokalen Bevölkerung zuschreiben kann, da dieses Gebiet sehr reich an getischen Funden ist. Das besprochene Hügelgrab und die Funde der benachbarten Zone könnten teilweise das Gebiet einer lokalen Stammesgemeinschaft bestimmen, die unter der Führung eines „Basileus“ stand.

Abb. 1: 1 — Teilansicht der Kasette; 2 — Amphorenfragmente; 3—5 — Stempel der Amphoren mit Inventurnummern 13911—13913; 6 — Amphore Inv. 13911; 7 — Amphore Inv. 13909.

Abb. 2: 1 — Inv. 13907; 2 — Inv. 13908; 3 — Inv. 13909; 4 — Inv. 13910; 5 — Inv. 13915; 6 — Inv. 13911; 7 — Inv. 13912; 8 — Inv. 13913.